

Langs Kapers, kopers en kunstenaars

Wandelroute over en door Voorstraat Noord

Inleiding

Langs kapers, kopers en kunstenaars

De Voorstraat Noord loopt over van verhalen. Heden en verleden gaan er hand in hand. Straat en omgeving zijn rijk aan architectuur, cultuur, kunst en geschiedenis. Op een vierkante kilometer komt zóveel samen: het oudste Teekengenootschap, een monumentale brug, de oorsprong van Dordrecht, het mooie drierivierenpunt, de sfeer van een zwierige zeemansbuurt, piratenhuizen en een juweel een kerkje. Deze route voert u langs twintig opmerkelijke punten. Evenveel verhalen brengen de Voorstraat Noord helemaal tot leven.

1 Begin Voorstraat Noord winkels met antiek en kunst

Een spannend kruispunt is het begin van de wandeling over en rond de Voorstraat Noord. Dit is het punt waar de één kilometer en tweehonderd meter lange Voorstraat een aftakking krijgt in noordelijke richting. De langste winkelstraat van Nederland gaat hier over van een doodgewone, autovrije winkelpassage naar een sfeervol gedeelte waar antiek- boek- en kunstwinkels het straatbeeld kleuren. Zeventig winkeliers hebben zich aaneengesloten en openen tijdens het kunstrondje Dordt, iedere eerste zondag van de maand, hun deuren. Het idee ontstond in 1999. Het Kunstrondje trekt intussen kijkers en kopers uit heel het land. Vanaf het kruispunt loopt het Steegoversloot licht naar beneden. Zo is goed te zien dat de Voorstraat hoger ligt en feitelijk een dijk is. Nog juister gezegd: de straat is deel van de hoogwaterkering in zuidwest-Nederland. Het laagste gedeelte, dat wel. De Voorstraat is de laagste zeedijk van het land.

2 Pictura, `s Lands oudste Teekengenootschap

Op nummer 190 staat een huis met een heel hoog bordes. Hier geniet Teekengenootschap Pictura onderdak. Het is de oudste kunstenaarsvereniging van Nederland. De kunstenaars werken in het voormalig huis Oostenrijk, een burgemeesterswoning. Schilder Abraham van Strij en zijn vrienden richtten het genootschap in 1774 op. Tekenen met levende modellen en pleisterbeelden stond voorop.

Later wijdde de `werkende leden` zich ook aan kunstbeschuiving. In de periode 1880-1900 bloeide Pictura op, toen een aantal kunstenaars geïnspireerd raakte door het impressionisme. Het genootschap verhuisde in 1901

naar `Oostenrijk` in de Voorstraat. De kunstenaars beschikten (en beschikken) er over ateliers en expositieruimten, wat uniek is in Nederland. Bekende namen uit de eerste helft van de twintigste eeuw zijn Cor Noltee en Daan Muehlhaus. Ze zochten vooral het water rond Dordt op. Na de Tweede Wereldoorlog streek een groep Rotterdamse kunstenaars neer. Zij maakten er met Dordtenaar Otto Dicke, weer een echt teekengenootschap van. De Leden van Pictura gunden een enkele keer atelierruimte aan een schrijver. Zo had Kees Buddingh' er een werkkamer. Later genoot dichter Jan Eijkelboom dat privilege.

3

De Munt, huis van de gulden en muzikanten

Een heel oud poortje zit even verderop, aan dezelfde straatkant, verborgen in de bebouwing. Het renaissance-poortje dateert uit 1555 en hoorde bij de gebouwen van De Munt. Het complex werd in dat jaar ingrijpend verbouwd, in opdracht van keizer Karel V. Dordrecht sloeg bijna vier en een halve eeuw (1367-1806) lang volgens exclusief recht de munten van het gewest Holland. Later kreeg het gebouw bestemmingen als wijnpakhuis en kledingmagazijn. Het zijn de leerlingen van de Toonkunstmuziekschool ToBe die er nu al weer anderhalve eeuw les krijgen.

4

Centrum Beeldende Kunst (CBK) Kunst in voormalige meubelshowroom

Achter de imposante glazen pui van nummer 180 is het Centrum Beeldende Kunst (CBK) gevestigd. Het gebouw was eigendom van een verkoper van meubels en matrassen. Die vroeg in 1902 de Dordtse architect Carel Tenenti een moderne showroom te ontwerpen. Het resultaat was een opzienbarend Jugendstil-pand. In het transparante gebouw leent het CBK nu kunst uit en zijn er exposities.

Vlak ernaast op nummer 178, staat een patriciërswooning huis De Groene Weyde. Hat was de residentie van burgemeester Johan Halling, die het in 1742 liet verbouwen. Appartement bewoners en galerie intermezzo zijn er nu de gebruikers van.

5

Café De Tijd, bierlokaal in historisch pand

Aan dezelfde kant, op nummer 170, huist café De Tijd, een bierlokaal met oud, hersteld interieur. Het pand stamt uit 1603 en gaat verborgen achter een Dordts renaissance-trapegeveltje. Het is eigendom van de vereniging Hendrik de Keyser, dat gespecialiseerd is in de restauratie en beheer van monumenten.

5

Aelbert Cuyp, Woonhuis van getalenteerde schilders

Met Dordts beroemdste schilder is iets merkwaardigs aan de hand. Zijn faam is in de wereld groter dan in eigen land en stad. Er is weinig tastbaars dat aan zijn leven in Dordrecht herinnert. Alle huizen waarin landschapsschilder Aelbert Cuyp (1620-1691) woonde, zijn afgebroken. Zijn geboortehuis aan de Nieuwe Haven, maar ook het huis waar hij in opgroeide. Het stond op de hoek van de Nieuwbrug en heette Sampson. Daar leerde hij van zijn vader Jacob schilderen. Er hangt niet eens een

bordje om hem te eren. Wel staat er op het Bagijnhof een abstract beeld met zilveren ballen, maar dat zegt weinig over de geniale kunstenaar. Wat rest zijn Cuyps kostbare schilderijen, te zien over heel de wereld, een paar in het Dordrechts Museum. Zijn ziel waart nog rond in de Augustijnenkerk, waar Aelbert Cuyp is begraven.

7

Nieuw brug, pronkjuweel van de stadsbouwmeester

Vlak voor de brug voert een stenen trap naar de lager gelegen Taankade. Hier nog even achterom kijken voor en blik op de unieke gietijzeren Nieuwbrug. De constructie kwam in 1851 van de tekentafel van stadsarchitect G.N. Itz, die acht bruggen in Dordrecht tot zijn geesteskinderen mag rekenen.

Al in 1322 lag over de haven een brug. Door toenemende handel en bedrijvigheid weerd het er zo druk, dat het stadsbestuur ruim vijf eeuwen later een kloek besluit nam. Stadsbouwmeester Itz moest een moderne gietijzeren brug te ontwerpen en tegelijkertijd konden slopers aan het werk. Huizen aan weerszijden van de toegangsstraat moesten wijken om de doorgang te verbreden. Eén van de afgebroken panden was het woonhuis van de familie Cuyp.

'Als ik in Dordt op de Nieuwbrug sta en over de boten en jachtjes in de Wijnhaven uitkijk naar de koepel van het Groothoofd in de verte, weet ik dat heel Brooklyn en Manhattan samen mij nooit zoveel zullen doen.'
Kees Buddingh'

8

Oude of Wijnhaven de oorsprong van Dordrecht

De kade loopt langs de wijnhaven, voorheen Oude Haven genoemd. Dit water was ooit de monding van het riviertje de Thuredrith. aan weerszijden van het water ontstond een nederzetting rond een verhoogde straat: de Voorstraat en de Wijnstraat. Hier vindt de stad Dordrecht dus zijn oorsprong.

De naam Dordrecht is aan dit watertje ontleend. Na Thuredrith, Thuredrecht, Durdrech, Durdrecht, Durtrech, Durtrecht, Dourdrec, Doerdrecht, Dordrech eindigde de naamsverandering in Dordrecht.

De haven was een overslagplaats van goederen, aanvankelijk bestemd voor de Heren van Daniëlsambacht, een gehucht rond de dichtbij gelegen Nieuwkerk. Kooplieden vervoerden later hun goederen via de steigers (steegjes) die vanuit de Wijnstraat en Voorstraat naar de haven lopen, zoals de Houtstraat, Distelstraat, Turfstraat en Kerkstraat. Aan het omhoog lopen van de steigers is te zien dat de Voorstraat feitelijk een dijk is, die bij een ramp zeewater moet keren.

9

Taankade, leven en werken bij het water

Afgezet tegen de leeftijd van de stad is de Taankade nog piepjong. Pas in 1961 is de kade tot de Nieuwbrug doorgetrokken. Daarvoor was de haven een stukje breder en kwam het water tot bij de huizen en tuinen. In het water liggen nu plezierbootjes, rond 1960 was dit nog de ligplaats van tientallen sleepboten. De duwvaart maakte daar een einde aan. De Taankade heette eerst Hopkade, vermoedelijk vanwege de brouwerijen die in de buurt waren gevestigd. Omstreeks 1675 kwam hier een rederij voor haringvissers. De Vissers taanden hun netten, touwen en zeilen in het nabijgelegen taanhuis. Tanen was het bewerken van de tuigage met bederfwerende, bruingele stof, dat weer een aftreksel was van gekookte eikenschors. Sinds die tijd heet de kade naar het oude handwerk.

Tot aan de Tweede Wereldoorlog stond de Merwedekade vol met Kratten, balen, kisten en vaten. Iedere ochtend verzamelden zich losse arbeiders, op zoek naar wat sjuwwerk. Tegenwoordig is het er stiller en vult de straat zich alleen als er weer een waterbus heeft aangelegd.

12

Melkpoortje, verbinding van stad naar water

Het eerste steegje dat op de kade uitkomt, is het melkpoortje. De naam hoorde bij een kleine stadspoort, waar tot in de negentiende eeuw de boeren uit de Alblasserwaard hun zuivel aan land brachten. Op de hoek staat het pand van rederij Muller. Deze rederij van

10

Groothoofdspoort en Hotel Bellevue, overnachten in stijl

Duizenden reizigers, schilders, schrijvers en andere voorbijgangers hebben stilgestaan bij het aangezicht van de Groothoofdspoort en Hotel Bellevue, schuin aan de overkant van het water. Schilders zetten er hun ezels neer en schetsen de contouren van de eeuwenoude poort en de naastgelegen herberg. De groothoofdspoort, tussen 1440 en 1450 gebouwd, is één van de twee overgebleven poorten, waarvan Dordrecht er ooit zeventien moet hebben gehad. De geschiedenis van Bellevue gaat terug tot 1740. Het hotel ontving reizigers die over het water naar Dordrecht kwamen.

sleepboten en pontons bestaat vanaf het begin van de vorige eeuw. De familie Muller was vóór de oprichtingsdatum ook al ongeveer 150 jaar actief in nautische zaken. In de muur van het rederijkantoor zit een gevelsteen met een scheepje, een zogeheten kaag. Honderden verschillende scheepstypen zijn hier in de loop van de eeuwen voorbij gevaren. Dordrecht heeft ook zijn naam gegeven aan een ontwerp. Halverwege de achttiende eeuw liep de eerste Dordtse Boeier te water. Het is een stoere schuit met bolle romp en hoog oplopend voorschip. Een replica staat in Museum Simon van Gijn aan de Nieuwe Haven.

11

Merwede kade, kijken over het Drierivierenpunt

Staande op de Merwedekade ontvouwt zich het drierivierenpunt. Oude Maas, Noord en Beneden Merwede komen hier samen en vormen het drukste knooppunt van rivieren in Europa. Per jaar varen ongeveer 150.000 schepen voorbij. Rechtsvoor ligt Papendrecht, linksvoor Zwijndrecht.

De vaarbeweging kun je volgen vanaf de Merwedekade, aangelegd in 1865. Een wandeling over de kade is sinds jaar en dag een geliefd tijdverdrrijf, bij voorkeur op Zondag. Inwoners gaan dan - in onvervalst Dordts - 'een kaaitje pikke'.

13

Riedijk, kwartier van vertier

De Riedijk is de oudst bekende straatnaam van Dordrecht. De naam stond al in 1281 vermeld in een document, weliswaar als Rietdijk. Als waterkering sloot de dijk aan op de Voorstraat en de Vest, de vroegere stadswal. De Riedijk was honderden jaren achtereen een levendige uitgaansbuurt. Wie goed snuift, proeft hier nog de sfeer van teer, zweet en drank. De Riedijk en omgeving waren er tot kort na de Tweede Wereldoorlog het kwartier van vertier voor Dordtenaren, vreemdelingen en varensgeesten. Dankzij de veerdiensten die vanaf de Merwedekade vertrokken, liepen er de hele dag reizigers over de dijk. Zij werden aangetrokken door de lokkende cafés, herbergen, bordelen en slijterijen. Schippers en varensgezellen vormden de harde kern van de horeca-clientèle. De gevelsteen van het Kleinschippers Gildhuis op nr. 102 verwijst nog naar het verre verleden.

14 Piraten, woonbuurt van bewonderd en gevreesd volk

Dit deel van de Voorstraat Noord, rond de Kerksteiger, was lang berucht om zijn piraten. Sommigen handelden in opdracht van het bevoegd gezag, anderen op eigen houtje. Nadat ze werloze scepen hadden

geënterd en van kostbare goederen hadden ontdaan, kwamen de rovers hier weer terug om van het goede leven te genieten. In de zeventiende eeuw werd de voorstraat een residentie voor boekaniërs in ruste. Onder hen gevreesde namen als Hubert Hugo en Laurens Davidszn van Convent.

Laatstgenoemde sloot zijn loopbaan als 'zeeheld' af als kapitein onder Michiel Adriaansz. De Ruyter. De woonbuurt achter de Voorstraat, nu Taankade, werd enige tijd de 'kade van Convent' genoemd. Een geduchte zeerover was ook Simon de Danser. Collega's spraken vol ontzag over de Kapitein Duivel. Hij hield huis in het Middellandsezegebied en liet in Algerije een reusachtig paleis voor hem bouwen, waar hij zich omringde met de mooiste spullen en in zijn nadagen kon dromen over zijn geboortestad Dordrecht. Een in Nederland onbekend maar internationaal beruchte zeerover was de Dordtenaar Laurens de Graaf (1653 - 1704), die ook wel de dubieuze titel 'Gesel van de West' kreeg toegedicht. Spanjaarden, destijds vijanden van de Hollanders, waren ervan overtuigd dat hij de duivel in persoon was. Op zijn hoogtepunt was de Graaf vlootvoogd over enkele tientallen piratenschepen tegelijk, wat hem wereldwijd ook aanzien gaf. Zelfs in Haïti kennen ze hem nu nog, zo heeft historisch onderzoeker Arne Zuidhoek vastgesteld. De schrijver van de Piraten Encyclopedie stelde een internationale lijst op van meest legendarische piraten en plaatste de Dordtenaar als hoogst genoemde Nederlander in de top tien.

15 Smalste huis, een dwerg naast een reus

Met een breedte van nog geen drie meter, 2,80 meter om precies te zijn, is het pandje op nummer 87 het smalste woonhuis van Dordrecht. Hij is een dwerg vergeleken bij zijn buurman, het reusachte pand op nummer 85, dat eens werd bewoond door een handelaar in rijnwijn. De hoge ouderdom van dit kapitale woonhuis is schijn: het is in 1895 grotendeels herbouwd, nadat een brand het in de as had gelegd.

16

Huizen nrs. 117 en 119, niet langer een identieke tweeling

De fraaie huizen op nummers 117 en 119 vragen om aandacht en een nauwkeurige bestudering. Het zijn twee uitmuntende voorbeelden van Dordtse trapgevels. Ze dateren uit de zeventiende eeuw. Oorspronkelijk waren de huizen een identieke tweeling, ze waren namelijk even groot. Bij een restauratie, ongeveer honderd jaar geleden, onderging nummer 119 een bijzondere behandeling. De voorgevel werd naar het vroegere niveau opgevijseld. Door de vele ophogingen van de Voorstraat was de pui 'in de klei weggezakt'. Het tweelinghuis nummer 117 bleef staan zoals het stond en lijkt in de tijd steeds kleiner te worden.

17

Kerk Sint-Maria Maior, schuilende oud-katholieken

Verscholen achter een hek en een voortuin met bomen staat een markant kerkje. De oud-katholieke Sint-Maria Maior is een schitterend voorbeeld van neoclassicistische bouwkunst. Het ontwerp komt uit de pen van de Dordtse stadsbouwmeester G.N. Itz. In de voorgevel is een religieuze afbeelding opgenomen. Gelegen op het Boek met de zeven zegels kijkt het Lam Gods van boven de wereld in. Het kerkje staat op de plek van een vroegere schuilkerk.

Na de Reformatie kwamen de parochianen hier 'in het geheim' bijeen. Het calvinistische stadsbestuur gedoogde de situatie en liet de tientallen katholieken samenkomen. De kleine kerkgemeenschap zorgde in 1723 zelf voor versnippering als gevolg van een interne richtingstrijd. De pastors kozen voor een richting; de Anglicaanse kerk. De oud-katholieken verwijderden zich van het centrale gezag van Rome.

18

Steigers, vloedschotten, zwakke plekken in de dijk

Vanaf de Voorstraat lopen enkele zogeheten steigers naar het water van de Wijnhaven. De aflopende steegjes werden in vroeger tijden gebruikt voor aan- en afvoer van goederen. Het waren de plaatsen waar zakken-dragers hun werk vonden.

Hoe romantisch dat beeld ook mag zijn, bij deze steigers toont Dordrecht zijn zwakke plekken. De bebouwing telt hier gaten waardoor bij zwaar weer het hoge water vanuit de haven binnen kan stromen. De oplossing bestaat uit vloedplanken, in afwachting van een waterdicht systeem. Als gevaar van hoog tij dreigt, plaatsen gemeentebesturen metalen vloedschotten voor de

deuren en steigers. Het systeem van vloedschotten blijft bestaan zolang het waterschap en de gemeente Dordrecht geen antwoord hebben op het ingewikkelde vraagstuk. Deskundigen studeren al jaren op oplossingen die de zuidwesthoek van Nederland kunnen vrijwaren van wateroverlast.

Slopen van huizen, het verhogen van de Voorstraat of plaatsen van een damwand in de haven is geopperd. Maar alle plannen en varianten stuitten op esthetische, waterbouwkundige of economische bezwaren. Dat iets moet gebeuren, staat vast. Het veranderende klimaat, met hogere waterstanden als gevolg, stimuleert deskundigen iedere dag na te denken.

19 De Blije Hoek, oudste kinderdagverblijf

Iets verderop staat aan de overkant (nummer 144) een langgerekt pand. Het heeft een bijzondere geschiedenis die doorloopt tot de dag van vandaag. In 1878 is er de oudste kinderbewaarplaats van Nederland van start gegaan. Nog altijd is er het kinderdagverblijf De Blije Hoek gevestigd. De eerste crèche van het land was een initiatief van mejuffrouw Ewaldina Pijzel, een ongehuwde domineesdochter. Kinderen met een slechte gezondheid konden er terecht, evenals kinderen van moeders die gedwongen waren te werken omdat hun mannen zonder werk zaten. Later kregen ook buitenechtelijke kinderen onderdak en zorg van mejuffrouw Pijzel, een unicum voor die tijd. Alle kinderen konden vanaf acht uur 's ochtends worden gebracht, als ze maar grondig waren gewassen. Het tarief voor een dag in het verblijf bedroeg twaalf cent.

20 Zakkendragersstraatje, smalste straatje van Dordrecht

Aan dezelfde kant een honderdtal meters verderop, ligt het smalste straatje van Dordrecht. Het heet Zakkendragersstraatje, 't sakkertie voor rasechte eilanders. Het gilde van zakkendragers had hier een gildenhuis, waarvan ramen, deur en koperen luidklok nog aanwezig zijn. Het straatje vormde de verbinding tussen opslagplaatsen en de Wijnhaven. De zakkendragers vonden baat bij de krapte van het straatje; als ze hun vracht niet meer konden torsen, gebruikten ze de muren tijdelijk als steuntje. Een tweede zakkendragershuisje staat aan de andere kant van de binnenstad, namelijk bij het Maartensgat. Daar bedienden de sjuwers schepen die op de Oude Maas afmeerden.

colofon:
Productie: Gemeente Dordrecht
Tekst en beeld: Frits Baarda
Vormgeving: Studio Nick van Oosten
Bureau Waag! Dordrecht

